

застосування повідомлень про обробку персональних даних, використання інформації та підстави для її обробки [2].

Отже, хоча людство намагається зберігати анонімність та таємниці за допомогою законодавства, це не завжди виходить. Перебування в Інтернет-мережі завжди залишає небажаний для багатьох слід, але це стає новою реальністю від якої не втекти, тільки захищатися... Ми вважаємо, що проблема захисту персональних даних в епоху цифрових технологій буде довго залишатися актуальною темою для дискусій.

Список використаних джерел:

1. Віртуальні концтабори та жорстокий цифровий контроль: як працює китайська спецслужба МДБ. URL: https://24tv.ua/virtualni_kontstabori_ta_zhorstokiy_tsifroviy_kontrol_yak_pratsyuye_kitayska_spetssluzhba_mdb_n1330227 (дата звернення 13.06.2022)
2. Норми законодавства щодо порушення недоторканності приватного життя. Ковельська міська рада. URL: http://www.kovelrada.gov.ua/on_legal_aid/1porushennya_nedotorkannosti_privatnogo_zhittya.html (дата звернення 13.06.2022)

Т.О.Ремех,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ВИВЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА ОНОВЛЕНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПРОГРАМАМИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Масове вторгнення збройних сил російської федерації в Україну, запровадження воєнного стану, руйнування інфраструктури та міграційна криза стали потужним викликом для вітчизняної освіти в усіх її формах. Організація освітнього процесу суттєво ускладнилася, однак трансформації середньої освіти,

розпочаті й здійснювані до збройної агресії Росії проти України, можуть слугувати тим підґрунтям, що пришвидшить пристосування до нинішніх умов.

Одним із викликів сьогодення в освіті є зміст навчальних програм низки шкільних предметів та інтегрованих курсів для 6-11 класів. Із метою їх оновлення Наказом Міністерства освіти і науки України за №521 від 03 червня 2022 року утворено відповідні робочі групи, до складу яких залучено науковців, галузевих фахівців, викладачів закладів вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти, методистів, вчителів, представників громадських організацій тощо. Оновлення змісту зазнали програми, зокрема таких предметів / курсів як «Захист України», «Зарубіжна література», «Історія України», «Основи правознавства», «Громадянська освіта» та ін.

Участь у робочих групах з оновлення програм, внесення та обґрунтування пропозицій, робота з порівняння змісту чинних програм та пропонованих змін дає нам змогу детально проаналізувати проекти оновлених навчальних програм предмету «Основи правознавства» (9 клас) та курсу «Громадянська освіта» (10 клас) щодо уведення / увиразнення питань прав людини в них.

Розпочнемо з навчальної програми предмета «Основи правознавства», який вивчають здобувачі освіти в 9 класі. Зміст навчальної програми (чинної та оновленої) складається зі Вступу та п'яти Розділів. Рекомендована кількість навчальних годин – 35 на рік (1 година на тиждень).

Зазначимо, що з огляду на новітні методологічні принципи викладання суспільних дисциплін запропоновано розпочинати вивчення основ правознавства (Вступ) з обмірковування учнями / ученицями таких основоположних цінностей як людська гідність, свобода, рівність, справедливість, які частково відомі їм з інших предметів, при цьому акцентуючи увагу на тому, що людина є найвищою соціальною цінністю демократичного суспільства.

Із указаними вище питаннями змісту Вступу пов'язане й уведення в Розділ 1 оновленої програми (тепер його назва «Основи теорії права і держави») такого питання як «Цінність права», розглядаючи яке слід звернути увагу учнів / учениць не лише на інструментальну значимість права (способи, методи, типи,

прийоми), а й на його соціальну цінність, виражену через служіння інтересам людини. Логіка змісту розділу потребувала й зміни теми практичного заняття – «Соціальне призначення держави» замість «Соціальні норми в житті людей».

Суттєвих змістових змін зазнав Розділ 3 програми «Взаємозв'язок людини і держави», присвячений питанням прав людини, механізмам їх захисту та основам конституційного права. У цьому розділі учні / учениці осмислюють такі складні поняттєві категорії як права людини та верховенство права, знайомляться з поколіннями прав людини та механізмами захисту прав і свобод людини в Україні, розширюють свої знання про демократію, Конституцію України та конституційний лад нашої держави, тлумачать поняття «людина», «особа» і «громадянин», розглядають форми й види звернення громадян, опановують знаннями про конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, зміст правового режиму надзвичайного та воєнного стану й особливості додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах такого режиму. Особливої уваги потребують питання зобов'язання держави у сфері прав людини, що виявляється у повазі до прав людини, їх захисті й забезпеченні.

Нові питання, запропоновані в змісті навчальної програми, такі:

«Права людини. Покоління прав людини». Це ретроспективний огляд каталогу прав людини в кількісному і якісному прояві (від першого до четвертого покоління прав людини) для формування комплексного розуміння стандартів і принципів прав людини у регулюванні суспільних відносин та відповідальності держави стосовно кожного індивідууму.

«Демократія. Верховенство права». Передбачає пояснення змісту демократії не лише в політичному аспекті (з ним учні / учениці знайомі з уроків історії), а в правовому регулюванні, чого вимагає трансформація сучасного українського суспільства. Референдум, вибори, місцеве самоврядування – це інструменти волевиявлення громадян через правові процедури в демократичному суспільстві, де найкращою умовою реалізації демократії є режим верховенства права.

«Правовий режим надзвичайного стану. Правовий режим воєнного стану»

та «Особливості додержання прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах правового режиму надзвичайного або воєнного стану» (практичне заняття). Уведення таких тем є відповіддю на сьогоденні виклики, пов'язані із збройною агресією рф проти України.

«Зобов'язання держави у сфері прав людини: повага, захист, забезпечення» (практичне заняття). Тема спрямована на усвідомлення учнівством шляхів та форм виконання зобов'язань держави стосовно невторчання в сферу індивідуальної свободи людини, поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і реалізації. У цій темі важливо сформулювати розуміння того, що зобов'язання держави стосовно поваги та захисту прав людини не зникають в умовах збройних конфліктів попри втрату контролю держави над частиною своєї території.

«Права дитини та їх захист» та «Захист прав дитини від жорстокого поводження, експлуатації або інших форм насильства» (практичне заняття). Темі важливі з огляду на те, що в умовах воєнного стану в Україні, масової евакуації та переміщення дітей, сімей з дітьми із зон активних бойових дій значно зростає загроза життю та здоров'ю дітей, а також ризик вчинення різних форм жорстокого поводження з ними, адміністративних чи кримінальних правопорушень щодо них. Важливо ознайомити учнів / учениць з інститутами та механізмами захисту прав дитини, сформулювати розуміння відповідних процедур для виявлення та запобігання таким порушенням.

І, нарешті, у Розділі 5 «Правнича професія» (назва в чинній програмі – «Юристи в нашому житті») учням / ученицям пропонується дві нові теми: «Призначення правника у сучасному демократичному суспільстві» та «Професійна етика правника» (практичне заняття), які введені з огляду на нові державні стандарти підготовки правників. Зазначимо також, що тема практичного заняття є важливою для формування в учнів / учениць уявлення про морально-етичне спрямування професії правника, розуміння того, що етика заснована на моральних цінностях, гуманізмі, поваги до гідності людини та її прав.

Аналіз змісту оновленої навчальної програми предмета «Основи

правознавства» (9 клас) дає підстави стверджувати, що введення питань, пов'язаних із правами і свободами людини, змінює не лише змістові акценти, а й логіку побудови змісту. Це, на нашу думку, уможлиблює досягнення програмової мети вивчення основ правознавства, а саме «надання учням / ученицям основ правових знань, виховання поваги до гідності людини, права, державотворчих і правотворчих традицій, любові до держави Україна, забезпечення умов для формування правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки».

Тепер проаналізуємо пропоновані зміни в змісті навчальної програми інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас). Навчальна програма структурована за сьома розділами, зміст яких охоплює основи філософських, політологічних, правових, соціологічних, економічних, культурологічних знань. Рекомендована кількість навчальних годин – 70 на рік (2 години на тиждень).

Зупинимося на Розділі 2 «Права і свободи людини», що в оновленому варіанті має 6 тем: 1. Людська гідність і права людини. 2. Еволюція прав людини. 3. Людина і держава. 4. Права дитини. 5. Механізми захисту прав людини і прав дитини. 6. Права людини та права дитини в умовах збройного конфлікту.

У зміст оновленої навчальної програми уведено відповідно такі теми: 4. «Права дитини». Тема дає змогу сформувати в учнівства розуміння того, на кого покладений обов'язок забезпечення прав дитини та яким чином відбувається реалізація прав дитини на національному рівні; 6. Права людини та права дитини в умовах збройного конфлікту. Тема спрямована на розуміння того, що за умов збройного конфлікту права людини та права дитини перебувають під загрозою суттєвого та системного порушення в силу його природи. Учні / учениці мають усвідомити, які права підлягають обмеженню, які є механізми і процедури захисту прав людини в період збройного конфлікту, які спеціальні норми діють під час збройного конфлікту для обмеження насильства та захисту жертв війни.

Також в низці тем курсу увиразнено окремі аспекти питань прав людини. Наприклад, в темі 1 «Людська гідність і права людини» зроблено акцент на тому, що людська гідність є основою прав людини та поряд з поняттям «рівність» уведено поняття «рівноправність»; у темі 5 «Механізми захисту прав людини і

прав дитини» додано такі питання як «Порушення прав людини», «Поняття механізмів захисту прав людини», «Міжнародні та європейські механізми захисту прав людини», що дає змогу сформулювати цілісне уявлення учнів / учениць про механізми та процедури захисту прав людини та прав дитини на міжнародному та національному рівнях; додано три теми практичних занять «Якою є роль правозахисних організацій та правозахисників», «Які способи та шляхи захисту цивільних осіб в умовах збройного конфлікту», «Як убезпечити себе та своїх близьких в умовах збройного конфлікту».

Таким чином, аналіз чинної навчальної програми інтегрованого курсу й оновленої її редакції дає змогу сформулювати висновок про те, що освіта з прав людини має бути обов'язковим складником навчання учнів / учениць громадянства як цілеспрямованої підготовки «до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності».

О. А. Золотарьова,
доцент кафедри правових дисциплін
Одеського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПЦ МП ПІД ЧАС ВІЙНИ

За 30 років незалежності України, а особливо з 2014 року – після Революції Гідності і від початку російської агресії проти України, Українська православна церква Московського Патріархату (УПЦ МП), яка насправді мала би називатися «Російська православна церква в Україні», неодноразово відкрито виявляла свою антиукраїнську та антидержавну позицію. Патріарх РПЦ Кіріл (Гундяєв) прямо благословив повномасштабну агресію РФ проти України. Причому, на тлі руйнувань храмів цієї конфесії від російських обстрілів, загибелі священників, монахів та вірян від рук агресорів, багато священників та громад РПЦ висловили небажання бути в одній структурі з Московським патріархатом. Проте